

KÜLÖNFÉLÉK.

A Borromaei enciklika. Gróf Majláth erdélyi róm. kath. püspök az erdélyi római kath. státusnak 1910 nov. 17-én tartott közgyűlésén elnöki megnyitó beszédében foglalkozván ez enciklikával, azt a nézetét fejezte ki, hogy „az a felháborodás, melyet ez enciklikának történeti vonatkozásai protestáns testvéreinkben keltek, nézetem szerint onnan ered, hogy a levelet figyelemmel kevesen olvasták s akik olvasták, annak célzatát alaposan félreértették“. Nem tudja feltenni a pápáról, hogy akár történelmi reminiscenciákkal, akár erős kifejezésekkel a mostan élő protestánsokat sérteni akarta volna. Épen azért elhatározta, hogy az enciklikának hiteles magyar szövegét megküldi „protestáns testvéreinknek“.

Ez a hiteles magyar szöveg van előttünk, melyből a következőkben közöljük azokat a részeket, (az egész közlésére nincs terünk) amelyek minket protestánsokat közelebből érintenek, megítélésüket olvasó közönségünkre bízva:

„Istennek ez a csodálatos gondviselő munkája, amelyet az Anyaszentegyház által teljesít a lelkek üdvösségére, kiválóképpen megnyilatkozott abban a zord korszakban is, amikor minden jóknak vigasztalására élt és apostolkodott Borromaei Szent Károly.

Az önzés akkoriban (Borromaei Szent Károly idejében) szinte hallatlan mértékig emelkedett, az *üdvözítő igazság ismerete megrendült, sőt teljesen elhomályosult, az igazság a sokféle hamis tanítással szakadatlan harcban állott s úgy látszott, hogy az emberi társadalom, amely egyre süllyedt, végzetes balsors felé rohan.* Ilyen viszonyok között *gőgös lelkű és forradalmi észjárással terhelt emberek* is támadtak, olyanok, akiket már Szent Pál apostol is a Krisztus keresztje ellenségeinek nevez, mert *csak a földi dolgokat hajhásszák s mert istenük a has.* Ezek nem az erkölcsök javítására fordítottak gondot, hanem a *szent hit igazságait akarták az emberek szívéből kiirtani; összezavarták az emberek tudását a jóról és a rosszról,* maguknak is másoknak is széles utat törtek az *élet szabadsága felé;* az Anyaszentegyház tekintélyét és vezető hatalmát megvetették s a *népet leigázó, züllött uralkodó módja szerint alkotmányát, szokásait, igazságát, élete rendjét kiirtani törekedtek.* Sőt ama képmutatók szokása szerint, akiket az Úr így fenyeget: *Jaj nektek, akik a rosszat jónak mondjátok s a jót rossznak, az erkölcsöknek*

ezt a felidézett nagy züllését úgy tüntették fel, mint megújodást, jórafordulását a réginek, magukat pedig a régi jó és igaz fegyelem visszahozóinak, felújítóinak.

Pedig hát tényleg bizony *megrontói lettek a régi jónak*, mert Európa erejét a sok háborúskodás és versengés által kimerítvén, a *nemzetek elgyengülését és mindenféle szakadásokat* idéztek elő, amelyek révén szinte egyetlen csapással rászakadt az Egyházra az a háromféle nagy veszedelem, amelyet eladdig szerencsésen átélt: az első ker. századokban átszenvedett *vérszes üldözés*, majd a *hamis tanítások mérgező hatásából támadt belső betegség*, végül az egyéni szabadság védelmének örve alatt való oly mérvű *szabadosság elharapódzása*, melyhez foghatót a középkor századai alig láttak.

A keresztény népek józan hitének megzavarására pályázók sokfelé való kapkodásával a mindenható Isten bölcsesége és jósága igazi újítókat állított szembe, akik apostoli életszentségük és bölcs kormányzás által gátat emeltek a hamis tudományok tovább való elharapódzása elé s ami kárt eladdig okozott a lelkekben felidézett forradalom, azt okkal-móddal jóvátették. Ez apostoli férfiakkal az egyházi fegyelem és a régi jó erkölcsök megújodása iránt való nagy, nehéz, de áldásos munkája nagy vizsgáztatására vált Krisztus igaz egyházának, hiszen nyilvánvaló bizonyosága volt ez az apostol biztató szavának: Hív az Isten, aki a kísértéssel erőt is szerez. Borromaei Szent Károly élete és főpásztori fényes pályafutása is azért vált az Anyaszentegyháznak megbecsülhetetlenül nagy hasznára, mert az imént írtak szerint való ádáz korszak tengernyi csapása közepette vizsgáztalta meg általa Isten az ő népét“.

A többi bírálat a *modernizmus* neve alatt ismeretes irányzatra vonatkozik, amely áramlattal az egyháznak sok megtévedt tagja is úszik, vagy azért, mert megszedült az új tanítás csillogásától, vagy mert elég botorul azt véli, hogy lehet és van mód arra, hogy az Egyház a kor szellemével egyetértésre jutva, azzal egy csapáson járjon“. A hitében megrogyott, erkölcsében elzüllött társadalom orvosságául ajánlja az alapos és lelkiismeretes vallástanítást; kikel a nagyban felkapott ú. n. szabadegyetemezés, szabadtanítás, a világi, azaz a hittel semmit sem törődő iskola ellen, egy szóval a szabad kömívesség ellen, „melynek már sikerült némely országokban letörni a vallás és a család természetadta jogait, sikerült elnémítani a természet kiáltó szavát, hogy a zsenge kornak vallásos érzését és tisztá erkölcsét bántani nem szabad“. „A mostan törtétek a régiebb újítóknál annyiban is veszedelmesebbek, mert a tökéletesebb vallási élet, s holmi fensőbb, finomultabb vallásforma álnok ígéretésével hitegetik az embereket és az ősi egyházi fegyelemnek különösen a bűnbánat szentségében és a legfölségesebb mennyei eledel vételében rejlő erejét szeretik leszólni és akarnák letörni“.

A gyulafehérvári „Közművelődés“ több számban védelmezi ezt az enciklikát s az inkriminált részre nézve megállapítja, hogy

„az a fordítás, amelyet a pápaság ellenségei távíró és hírlapok útján tettek az enciklika megjelenése után azonnal közzé, részint hamis, részint pedig elferdített vala“. A pápa — mondja a cikkíró — a *reformátor* vagy *reformáció* kifejezést nem használja; egy szóval sem említi a mai protestánsokat sem. „300 év előtti időket és személyeket tárgyal s ha gögös, lázadó és lázító emberekről szól, akik az egyház tanait, alkotmányát és fegyelmét felforgatni törekedtek s ezzel az új idők forradalmi áramlatát mintegy előkészítették, azon korbeli *katholikusokat ítéli el*; akiket mint egyházuk engedetlen gyermekeit egészen más szempontokból és sokkal szigorúbban kell megítélni, mint az egyes felekezetekhez tartozókat; hiszen ezek születésüknél és neveltetésüknél fogva — tehát önhibájukon kívül — nem tagjai a kath. egyháznak.

Az enciklika a *német reformáció vezető férfiai*ról sem tesz említést, csak nagy vonásokban korképet rajzol egyetlen hely — vagy személynév említése nélkül. S ezzel a pápa nem ítél, nem tör pálcat, csak történelmi tényeket szögez le.

A középiskolai vallástanítás országos rendezése. A vallás- és közoktatási miniszter az 1911. évi országos költségvetés keretében tette meg az első lépést e kérdés rendezésére olyan formán, hogy azok az áll. középiskolák kapnának rendes vallástanárt, melyekben 100 tanuló van ugyanazon valláson. Ez a tervezet az illetékes tényezőkkel való előleges tárgyalások nélkül került a költségvetésbe s azért nagy forrongást és elégedetlenséget keltett a tanárság és a felekezetek részéről is. Az orsz. tanáregyesület elnöke Négyesy László e tárgyban előadói javaslatot készített, melyet az összes választmányi tagoknak megküldött tanulmányozás és hozzászólás céljából. A javaslat óhajtja és sürgeti a hitoktatók helyzetének rendezését, de komoly aggodalmi vannak a rendezés módja ellen. A költségvetés úgy tervezi a rendezést, hogy a hitoktatók ellátását, ha az egy felekezetbeli tanulók létszáma a 100-at meghaladja, átvállalja az állam terhél, az állásokat besorozza a középisk. rendes tanári állások közé, a hittanárokat beosztja a középiskolai tanárok létszámába s őket rendes tanárokká átminősíti. E terv ellen sok megokolt kifogás emelkedett. Egyik az, hogy a középiskolai törvény szerint „rendes tanárokként csak oly feddhetetlen előéletű magyar honpolgárok alkalmazandók, kik *tanári oklevelet* nyertek“. A hittanárok nem nyertek „tanári oklevelet“ az egyetemeken működő vizsgáló-bizottságoktól, csak „hitoktatói minősítést“ a felekezeteknél alakult vizsgáló-bizottságoktól. Ez a tervezett intézkedés — mondja a javaslat — a törvény köpenye alá idegen gondolatot csempész, s amellet a tanári oklevelet devalválja.

A javaslat nem köt ki semmi garanciát az állam és a felekezetek között, egyrészt törvényellenes, másrészt tanügyellenes. Kéri a minisztert, hogy a megoldást, „mint amely részint hiányos, részint túllő a célon“, félretenni kegyeskedjék.

Ehelyett a rendezésre nézve három módot ajánl: a) *rendezés a felekezetek útján*; b) *állami rendezés külön létszámban*; c) *állami rendezés középiskolai rendes tanári jelleg megadásával*. Az első mód lényege az, hogy az állam odahat, hogy a felekezeti hatóságok a hitoktatókat úgy fizessék, hogy az megfeleljen a tárgy fontosságának, az állás tekintélyének s lehetőleg párhuzamos legyen a rendes tanárok javadalmi és nyugdíjrendszerével. Szükség esetén az állam megfelelően támogatja a felekezeteket.

A második megoldási mód ez volna: az állam elvállalja, hogy a felekezetek helyett ő fizeti a hitoktatókat a r. tanárok javadalmi és előlépési rendszere szerint és nyugdíjilletményével; minden intézetben szervez rendes hittanári állást, ha az egy felekezetbeli tanulók száma meghaladja a 100-at. De a lelkészeket a felekezetektől ajánlottak közül ő nevezi ki és alkalmazza, bizonyos előképzettséget megkíván, didaktikai eljárás tekintetében ellenőrzés alá vonja őket, fegyelmi és áthelyezési jogot gyakorol rajtuk.

A harmadik mód azt kívánja, hogy az állam a hitoktatókat is rendes tanárokká nevezi ki megfelelő illetményekkel, ha az 1883. évi XXX. t.-cikkben előírt képesítő vizsgálatot az egyetemen szervezett országos tanárvizsgáló-bizottság előtt kiállják; ott magyar nyelvi, irodalmi, műveltségtörténeti, filozófiai és pedagógiai képzettségükről számot adnak; de szaktárgyukból is ugyanezen vizsgáló-bizottság előtt az illető felekezeti főiskola tanáraiból államilag kinevezett censoroktól vizsgáltatnak meg.

A három mód közül az első megmarad a középiskolai törvény keretében, a hitoktatást meghagyja a felekezetek teendőjéül, jogaikat nem érinti, a fizetésrendezést kieszközli s ha szükséges, segítséget nyújt. A második szerint az állam vállalja a terhet, de ezzel szemben jogokat biztosít magának a tanár képzettségére és didaktikai eljárására nézve. A harmadik a hittanárt is rendes középisk. tanárnak tekinti, de föltétlenül köti ki a rendes tanári minősítés lényeges föltételeinek megszerzését.

A javaslat kiemeli, hogy a harmadik mód volna iskolai és állami szempontból is a legkívánatosabb. Mi úgy látjuk, hogy a mai felekezeti viszonyok között a megoldásnak csak az első módja lesz kivihető. De kérdéses, hogy vajjon a miniszter elfogadja-e e tervezetet alapul a kérdés gyakorlati megoldásánál. Valaminek azonban történnie kell, mert ez az ügy a középiskolai oktatásnak legrendezetlenebb része s valóban azon csodálkozunk, hogy e kérdés általános rendezésére az első lépést nem a nagy egyházak tették meg. Bármilyen lesz is a megoldás, a hitoktatók csak nyerhetnek vele, mert a mostani helyzet alig tartható fenn sokáig.

A tiszakerületi evangélikus püspökválasztás nem járt eredménnyel, mert egyik jelölt sem kapott abszolút szótöbbséget. Géduly Henrik és Terray Gyula között tehát pótválasztás lesz, melyre a szavazatokat márc. 24-ig kell beadni.

Középiskolai vallástanárok képesítése. A tiszáninneni ref. egyházkerület foglalkozik a középisk. vallástanárok képesítésével s erre nézve a sárospataki főiskola egy tervezetet is készített, amely a Sárospataki Ref. Lapok 1911. 7. számában olvasható. A tervezet sok tekintetben eltér a konventétől, amely a mi szabályzatunkkal igen sok részletében megegyezik.

A közoktatási miniszter nyilatkozata a protestánsok sérelmei tárgyában. A ref. és ág. ev. több sérelmes ügyben kérdést intéztek a közoktatási miniszterhez s kikérték azokra nézve a felfogását. Egyik kérdés az volt, hogy nem akar-e módosítani a 1907. XXVII. t.-cikkben abból az okból, mert az egyházak autonómiáját korlátozza s mert 35. §-a vét a vallásegyenlőség elve ellen. A miniszter határozott nemmel felelt, „mert ezt a törvénycikket és annak 35. §-át nem szabad felekezeti, hanem a nemzetiségekre figyelemmel országos nemzeti szempontból megítélni“. E törvény legnagyobb hibája az, hogy a nem állami elemi iskolai tanító részére kettős fegyelmi hatóságot és kétféle fegyelmi eljárást ír elő. Az autonómiába legerősebben belenyúl az az intézkedése, hogy a tanító alkalmazása a minisztertől függ, ha az állam a tanító fizetésének kiegészítéséhez 200 K segéllyel hozzájárul. Az is sérti az autonómiát, hogy a segély nem az egyháznak, hanem egyénenként a segélyezett tanítónak utalványoztatik ki. Az ú. n. apáca-paragrafus pedig kiveszi a szerzeteseket és apácákat az állam fegyelmi hatósága és biráskodása alól.

Az országos középiskolai tanáregyesület és a katolikus tanáregyesület között éles ellentétek törtek ki, melyekre okot *Mázy Engelbert* szerzetes, tanker. főigazgató adott, aki azzal vádolta Kármánt, hogy vallástalanságot és hazafiatlanságot hirdet. Kármán e vádakot visszautasította s rávilágított a klerikálisok kongregációs üzelmeire. A tanáregyesület kimondotta, hogy „akár felekezeti, akár vallásellenes agitációnak az iskolába való bevitelét nemzeti és kulturális szempontból károsnak, tehát megengedhetetlennek tartja“, hogy „az ifjúságra való nevelőhatás tekintetében egy tárgy tanárára nézve sem ismer el kiváltságokat“, hogy „a felekezet szerint való elkülönődésnek az iskolában másutt, mint a vallástani órán, helyet nem enged“.

Magyar ifjak külföldi egyetemeken. A kormánynak az ország közállapotairól szóló jelentése szerint az 1908/9. iskolai évben 990 magyar ifjú látogatta a külföldi egyetemeket. Ausztriában volt 636, Németországban 243, Franciaországban 65, Svájcban 43, Hollandiában 3 ifjú. Külföldi műegyetemeken 422 ifjú tanult.

A harmadik egyetem ügyében a lapok híradásai szerint Debrecen a többi vidéki városokkal szemben előnybe jutott. Ez

ügyben a tiszántúli püspök, dr. Erőss Lajos és a főgondnok a közoktatási miniszternél és Balogh államtitkárnál külön kihallgatáson voltak, melynek eredményéül dr. Erőss püspök megállapítja, hogy felfogás tekintetében köztük s az állam tényezői között semmi nagyobb differencia nem merült fel.

Gyász hírek. *Székelykáli Szakács Ferenc* birtokos, hosszas szenvedés után márc. 2-án életének 67, boldog házasságának 26-ik évében övéi nagy fájdalmára Székelykálban elhunyt. Halálát özvegye szentgericei Gál Ágnes, gyermekei Ferenc, Kati, György s kiterjedt nagy rokonság apraja-nagyja siratja. Temetése márc. 4-én volt, nemcsak az egész község, melynek érdekeit szíven hordozta, hanem az egész vidék intelligens közönsége részvételével. A háznál Kelemen Árpád helybeli, a sírnál Halmágyi vadadi lelkész végezték meghatóan a gyászszertartást. — *Mezőkölpényi Kántor József* kolozsvári h. kerületi kapitány febr. hó 4-én életének 58, boldog házasságának 33-ik évében rövid szenvedés után meghalt. Halálát neje, leányai Gizi, férj. Ürmösi Károlyné, Margit, férj. Dávid Albertné, vejei, unokái és nagyszámú rokonság gyászolja. — *Varga Dénes* nyug. unit. lelkész márc. hó 1-én életének 36-ik évében rövid szenvedés után Kolozsvárt elhunyt. Földi részeit szülőfalujába Székelyszentmihályra szállították s ott helyezték nyugalomra. Halálát özvegye, kis fia, testvérei és sógorai gyászolja.

Hibaigazítás. Jelen évi első füzetünkben a 37. lapon alulról a 6. sorban *a ló nevelésről* helyett *a jó nevelésről* olvasandó.